

Валентина ГАНЗУЛЕНКО
(Запоріжжя, Україна)

УДК 282:256:316.342(477.7)«19»(045)

**Соціальний склад громад римо-
католицької
церкви на півдні України в 20-30-х рр. ХХ
ст.**

Зміни суспільно-політичної ситуації, що відбулися на Півдні України з утвердженням радянської влади, супроводжувалися втручанням держави в релігійне життя населення. Влада прагнула витіснити релігію із суспільного життя, вимагаючи створення нетерпимого ставлення до церкви та віруючих. Прискорена атеїзація суспільства вимагала створення нетерпимого відношення до віруючих. Боротьба з релігійними організаціями ставала одним з найважливіших завдань класової боротьби з «буржуазно-експлуатаційними елементами». Саме до таких «елементів» радянська влада відносила і Римо-католицьку церкву. Їй закидалися звинувачення в буржуазно-куркульській структурі духовенства та пастви, контрреволюційній та антирадянській діяльності.

В офіційних документах державних органів влади та на шпальтах антирелігійних видань й місцевої преси насаджувалось твердження про переважання в католицьких громадах «соціально ворожих» груп населення, створюючи тим самим підґрунтя для подальшого переслідування віруючих.

Подібна соціальна оцінка категорично відкидалася самою церквою, яка уособлювала себе релігійною організацією широких, переважно найменш заможних верств віруючих.

У сучасній історіографії більшість досліджень з історії Римо-католицької церкви мають узагальнюючий характер і питання аналізу соціального складу католицьких громад в них знайшли як найменше висвітлення [7; 8; 9; 10; 11].

Мета даної статті полягає в тому, щоб на основі вивчення історичних джерел проаналізувати соціальний склад римо-католицьких громад Південної України в 20-30-х рр. ХХ ст.

Розгляд соціального складу католицьких парафій проведемо за такими показниками, як соціальна належність, майновий стан, віковий склад громад, співвідношення віруючих чоловічої та жіночої статі, освітній рівень парафіян тощо.

Основним джерелом аналізу соціального складу католицьких громад виступають списки членів громад, які склалися місцевими адмінвідділами за формою, передбаченою інструкціями НКВС. У них зазначались: прізвище, ім'я, по батькові; вік; соціальний стан; майновий стан; обов'язки, що виконуються в громаді, або посада; рік, з якого людина належала до даної громади чи віросповідання та інше. Однак, на практиці списки не завжди склалися за встановленою формою, часто при їх формуванні випускались ті чи інші пункти,

наприклад: вік, рік приєднання до громади, соціальний або майновий статус. Такі випущення, безперечно, зменшують інформативний потенціал джерела.

Досліджуючи соціальний склад католицьких громад, перш за все спостерігаємо, що більшість парафіян РКЦ становили мешканці сільських місцевостей. Наприклад, станом на 1 січня 1929 р. в Одеській окрузі з 44 парафії лише чотири знаходились в місті, решта в сільській місцевості. У Мелітопольській окрузі всі сім громад діяли в селах. В Запорізькій окрузі одна громада діяла в місті та одна в сільській місцевості. Навіть в округах із порівняно вищим відсотком міського населення більшість римо-католицьких релігійних громад знаходилась в сільських районах. Так у Дніпропетровському окрузі дві громади діяли в місті, а п'ять – об'єднували парафіян в селах. На території Криворізької округи діяла одна громада – в сільській місцевості.

Значна частина парафіян сільських громад Католицької церкви була представлена трудовим селянством. Наприклад, у Мелітопольській окрузі станом на 1 січня 1929 р. в 7 діючих на території району римо-католицьких громадах налічувалось 2327 парафіян. За соціальним статусом із них 2067 чол. (88,8%) селяни, 226 чол. (9,6%) – робітники, 27 чол. (1,2%) – «наймити», тобто ті, хто наймаються на роботи, 6 чол. (0,3%) – службовці, 1 чол. (0,1%) – кустарі. За майновим станом в Мелітопольській окрузі 289 чол. селян (14,0%) були «звільнені від податку», тобто незможні селяни, 96 чол. (4,6%) – «оподатковані» (заможні селяни), 1682 чол. (71,4%) – середняки [17, 16]. Зазначимо, що чотири служителі культу цієї округи належали до соціальної групи селян.

Подібною була ситуація і в Одеській окрузі. В 40 римо-католицьких громадах цієї округи нараховувалось 8305 парафіян. В тому числі: селян – 8216 чол. (98,9%), службовців – 80 чол. (1,0%), кустарів – 9 чол. (0,1%). За майновим станом в окрузі нараховувалось «звільнених від податку» селян (бідняків) 2059 осіб (25,1%), середняків – 5852 чол. (71,2%), «оподаткованих» (заможних) – 305 чол. (3,7%) [17, 16].

Парафіяни сільських місцевостей Херсонської губернії у переважній більшості були представлені селянами. Так Білоцерківська католицька громада Чаплинського району складалася з 62 осіб, за соціальним статусом всі її члени були селянами, за майновим станом 78% складали середняки, 22% – бідняки. Преображенська релігійна громада того ж району налічувала 304 католики, із них: 287 чол. (94,4%) були селяни, 14 чол. (4,7%) – кустарі, 2 чол. (0,6%) – робітники, 1 чол. (0,3%) – службовці. За майновим станом парафіяни Преображенської громади були представлені бідняками (27 чол. або 8,9%), середняками (273 чол. або 89,8%) та заможними селянами (4 чол. або 1,3%). Католицька громада с. Першофедорівки Каховського району нараховувала 123 чол., серед яких за соціальною належністю 111 чол. (90,2%) були селяни, 6 чол. (4,9%) – робітники, 6 чол. (4,9%) – кустарі; за майновим станом 119 осіб (96,7%) – середняки, 4 особи (3,3%) – бідняки.

Римо-католицька громада с. Киселівки що на Миколаївщині складалася з 236 католиків. За соціальним статусом 225 чол. (95,3%) із них селяни, 4 чол. (1,7%) – робітники, 4 чол. (1,7%) – кустарі, 3 чол. (1,3%) – службовці. За даними щодо майнового стану переважну більшість громади складали середняки – 221 чол. (93,6%), селяни-бідняки або «звільнені від податку» – 12 чол. (5,1%), заможні «оподатковані» селяни – 3 чол. (1,3%).

В Дніпропетровській окрузі в 5 сільських католицьких парафіях налічувалось 937 осіб. Із них 919 чол. (98,1%) складали селяни, 10 чол. (1,1%) –

кустарі, 8 чол. (0,8%) – інші категорії населення. Згідно даних щодо майнового стану більшість парафіян округи були селяни-бідняки («звільнені від податку») – 460 чол. (50,1%), середняки склали 453 чол. (49,3%), заможні селяни («оподатковані») – 6 чол. (0,6%) [17, 16 зв.]. До соціальної групи селян-середняків належав і один служитель культу, що виконував церковні обов'язки в округі.

На території Запорізької округи в сільській місцевості діяла одна Георгсбурзька римо-католицька громада, яка об'єднувала 788 парафіян Жеребецького району. За соціальним статусом переважно більшість громади склали селяни – 584 чол. (74,1%), робітники – 129 чол. (16,4%), кустарі – 57 чол. (7,2%), службовці – 18 чол. (2,3%). За майною належністю серед парафіян громади 286 чол. (36,2%) були селянами-бідняками, 481 чол. (61,1%) – середняки, 21 чол. (2,7%) – заможні селяни [17, 36].

У Криворізькій округі діяла одна католицька громада у кількості 237 чол., в тому числі: селян – 236 чол. (99,6%), кустарів – 1 чол. (0,4%). За майновим станом парафіяни громади були представлені «оподаткованими» селянами – 4 чол. (1,7%), середняками – 232 чол. (97,9%), бідняками – 1 чол. (0,4%) [17, 41].

Соціальний склад міського населення римо-католицьких громад розглянемо на прикладі парафіян Одеси, де станом на 1 січня 1929 р. діяли 4 парафії загальною кількістю 488 чол. Із них робітники склали 374 чол. (76,6%), службовці – 80 чол. (16,4%), кустарі – 26 чол. (5,3%), найманці – 8 чол. (1,6%). Майновий стан громад Одеси був таким: «звільнені від податків» – 6 чол. (1,2%), середняки – 482 чол. (98,8%) [17, 28].

У Дніпропетровській округі діяли лише 2 міські парафії чисельністю 353 чол. За соціальною належністю 254 чол. (72,0%) із них були робітники, 50 чол. (14,1%) – службовці, 39 чол. (11,0%) – кустарі, 10 чол. (2,9%) – інші верстви населення. Служителів культу налічувалось 2 особи (0,6%). За майновим станом католики Дніпропетровщини належали до середняків та бідняків, лише 2,3% були представлені «оподаткованими», тобто заможним населенням [17, 28].

У Запорізькій округі діяла лише одна міська римо-католицька громада – парафія м. Запоріжжя, яка на 1 січня 1928 р. налічувала 142 віруючих. Із них за соціальною належністю 45 чол. (31,7%) були робітниками, 13 чол. (9,2%) – службовці, 24 чол. (16,8%). Особливу та досить чисельну групу парафіян громади склали «домогосподарки» (60 осіб або 42,3%). За майновим станом бідняки в громаді складали 19,3%, середняки – 73,1%, заможне населення – 7,6% [1, 9].

Таким чином, як видно з наведених даних переважно більшість парафіян римо-католицьких громад Південної України представляли католики-селяни, що за майновим станом належали до середняків та незаможних.

Зауважимо, що переважання в католицьких громадах незаможників та середняків було характерним і для інших дієцезій Римо-католицької церкви на теренах України, зокрема для громад Кам'янець-Подільської та Житомирської дієцезій. Відсоток заможного населення серед парафіян цих дієцезій також був незначним (не перевищував 5%) [17, 23].

Водночас характерною відмінністю католицьких парафій Півдня України була наявність в них значно більшого порівняно з релігійними громадами Київщини, Волині та Поділля відсотку робітників, що пояснювалось високим індустріальним розвитком південного регіону та зайнятістю католиків на підприємствах промислового комплексу.

Отже, теза про переважання в католицьких громадах заможних верств населення не витримує жодної критики та пояснюється виключно політичною заангажованістю. Радянська влада готувала підґрунтя для класової боротьби із дрібними власниками (селянами, кустарями, торговцями та іншими), що заважали насаджуванню політики суцільної колективізації, тим самим порушуючи цілісність католицьких громад.

Дослідження соціального складу південноукраїнських католицьких громад не обмежується аналізом соціальної належності та майнового стану віруючих.

Показниками життєдіяльності та потенційного розвитку католицьких громад виступають їх віковий та гендерний склад, а також освітній рівень парафіян.

Згідно списків членів релігійних громад у католицьких парафіях Півдня України в досліджуваний період переважали парафіяни віком до 40 років, тобто віруючі найбільш активного та працездатного віку.

Так в Одеській окрузі в католицькій громаді с. Михайлівки Енгельського району віковий склад членів парафії був таким: віруючі віком від 18 до 22 років становили 17%, від 22 до 30 років – 24%, від 31 до 40 років – 32%, понад 40 років – 27% [12, 7].

У громаді с. Калабатіно Березанського району парафіяни вікової групи 18-22 років склали 21%, віком 22-30 років – 13%, віком 31-40 років – 36%, віком понад 40 років – 31% [12, 7 зв.].

Подібні вікові показники були і в католицькій громаді с. Францфельд Овідіопольського району – відсоток віруючих віком від 22 до 40 років складав 63% [12, 11].

В Запорізькій окрузі також переважали віруючі віком до 40 років. Так згідно анкетних даних римо-католицька громада м. Запоріжжя нараховувала 19,7% парафіян віком від 18 до 22 років, 24,3% віком 22-30 років, 18,1% віком 31-40 років, 37,9% віком понад 40 років [3, 10 зв.].

У Георгсбурзькій громаді Жеребецького району Запорізької округи парафіяни віком 18-22 роки становили 24,3%, віком 22-30 років – 21,4%, 31-40 років – 16,5%, понад 40 років – 37,8% [2, 14-14 зв.].

Переважання молодого покоління спостерігалось і в римо-католицьких громадах Херсонської, Миколаївської, Мелітопольської та інших округ південного регіону України.

Отже, враховуючи переважання в католицьких громадах парафіян молодого покоління віком до 40 років, можемо констатувати, що римо-католицькі парафії Півдня України мали значні ресурси життєздатності та потенційного розвитку. Однак, негативною стороною великої кількості парафіян молодого віку було те, що саме на молоде покоління релігійних громад були розраховані пропагандистські антирелігійні заходи радянської влади, що несли небезпеку духовному стану віруючих, а як наслідок й існуванню Католицької церкви в цілому.

Розглядаючи соціальний склад католицьких громад, необхідно звернути увагу й на співвідношення в парафіях віруючих жіночої та чоловічої статі.

Дані статистичних відомостей щодо чисельності релігійних громад та списки їх членів свідчать про переважання жінок в римо-католицьких громадах. Але це переважання не було абсолютним, оскільки різниця показників не перевищувала 10%.

Згідно відомостей Одеського окрадмінвідділу в окрузі відсоток жінок серед членів римо-католицьких громад станом на 1 січня 1929 р. складав 54,8%. Чоловіки в католицьких парафіях становили 45,2%. Однак, в окремих громадах

округи відсоток жінок був меншим. Зокрема в с. Мар'янівці Гросулівського району жінки складали 47,8% від загальної кількості громади, в с. Козловка Шевченківського району – 43,8%, в с. Благодатному та с. Новомиколаївці того ж району – 46,0% та 44,6% відповідно [14, 1-2 зв.].

В Херсонській окрузі також спостерігалось переважання жінок в католицьких громадах. Так відсоток жінок в Цареводарівській громаді Херсонського району на 1929 р. становив 55,5%, у Білоцерківській громаді Чаплинського району – 52,4%, у Преображенській громаді вище названого району – 53,6%. Однак, навпроти, в Першофедорівській громаді Каховського району відсоток чоловіків склав 52,8% [6, 46-51].

У Миколаївській окрузі згідно статистичних відомостей відсоток жінок в римо-католицьких громадах становив 53,4% [5, 31].

Переважають парафіян чоловічої статі спостерігалось в громадах Запорізької округи. Так в Георгсбурзькій громаді Жеребецького району співвідношення парафіян було наступним: 55,1% чоловіків та 44,9% жінок [2, 14-14 зв.]. Парафія м. Запоріжжя налічувала 79 чоловіків, що становило 55,6% від загальної кількості віруючих, та 63 жінки або 44,4% [3, 10 зв.].

Відсоток жінок серед членів католицьких громад Мелітопольської округи склав 52,8%, чоловіків – 47,2%. Лише в громаді с. Великі Торгаї Нижньосірогозького району відсоток чоловіків склав 50,6% [4, 50-53].

Необхідно зауважити, що жінкам в католицьких громадах належала непересічна роль. Вони виконували своє служіння всередині родини. Жінки не лише вели домашнє господарство (як зазначалося вище значна частина парафіянок РКЦ були домогосподарками), але й підтримували релігійні традиції як в своїх сім'ях, так і в громадах в цілому.

В умовах ліквідації церковного навчання та заборони неповнолітнім приймати участь в духовних зібраннях саме жінкам належала функція духовного виховання підростаючого покоління. В родинному колі вони знайомили дітей з основами католицької віри, давали їм духовні настанови, навчали конфесійним традиціям.

Значну роль виконували жінки і в середині громад, приймаючи активну участь в повсякденному житті парафій. Вони надавали духовну та психологічну допомогу членам громади, сприяли адаптації новонавернених парафіян в громаді, відвідували хворих та нужденних парафіян, допомагали в проведенні богослужінь, сприяли підтриманню духовного зв'язку між членами громади.

Отже, в римо-католицьких громадах Південної України в досліджуваний період спостерігалось переважання віруючих жіночої статі. Жінкам належала особлива роль в житті католицьких громадах. Завдяки їх самовідданому служінню підтримувалась духовна атмосфера в парафіях та зберігались релігійні традиції, що сприяло життєдіяльності як громад, так і церкви в цілому.

Важливою складовою соціального портрету римо-католицьких громад Півдня України є освітній рівень парафіян.

Основи віровчення Римо-католицької церкви передбачають вміння самостійно читати Біблію та осмислено приймати догмати віри. Саме тому освіченості парафіян церква приділяла особливу увагу.

Облікові дані релігійних громад, складені Адмінвідділами НКВС, дозволяють простежити рівень письмєнного і неписьмєнного населення серед парафіян католицьких громад Півдня України.

Так в Одеській окрузі у 1929 р. відсоток письмєнних членів сільських громад склав 95,1%. Це був один з найвищих показників порівняно з

представниками інших конфесій в регіоні. Відсоток сільського неписьменного католицького населення відповідно дорівнював 4,9%. Зокрема в громаді с. Баден Зельцького району кількість писемних парафіян становила 84,1%. Число писемних парафіян в Клейнendorфській громаді Гросулівського району дорівнювало 93,7%. Разом з тим всі парафіяни Ейгенгутської громади Анатолівського району були писемними. В Одесі показники освіченості католиків були дещо меншими: письменні склали 79,7%, неписьменні – 20,3% [14, 1-2 зв.].

У Дніпропетровській окрузі міське католицьке населення налічувало 67,7% письмених та 32,3% неписьмених парафіян. Значно вищими в окрузі були показники серед католиків-селян – 86,7% письменного і 13,3% неписьменного населення [15, 32-34].

Досить високі показники письменності були і серед парафіян РКЦ Мелітопольської округи – 88,2% письменного населення. В Криворізькій сільській парафіяльній громаді 100% парафіян були письменними [15, 32-34].

В Запорізькій окрузі рівень писемного населення серед віруючих католицьких громад склав 89,6%. Зокрема серед 142 членів Запорізької парафії «неграмотними» назвали себе 3 чол. (2,1%), «малограмотними» – 37 чол. (26,1%), нижчу освіту мали 90 чол. (63,4%), середню освіту – 12 чол. (8,4%) [3, 10 зв.].

Отже, архівні джерела свідчать про доволі високий ступінь освіченості парафіян південноукраїнських римо-католицьких громад.

З метою подолання суб'єктивізму в оцінках порівняємо рівень освіти парафіян РКЦ різних регіонів України та віруючих інших конфесій в досліджуваній період.

Так середня чисельність неписьменного населення серед парафіян Житомирської дієцезії Римо-католицької церкви на 1927 р. становила 65,2%. З нижчою освітою налічувалось 33,1% віруючих, із середньою – 1,7%, вищою – 0,01% [16, 24].

В Кам'янець-Подільській дієцезії неписьменне населення становило 68,8% віруючих. Нижчу освіту мали – 30,1% парафіян, середню – 1,1%, вищу – 0,01% [16, 17].

Релігійні громади УАПЦ на 1 січня 1926 р. нараховували 53,3% неписьмених, з нижчою освітою – 45,9%, із середньою – 0,8%, із вищою – 0%.

В громадах РПЦ число неписьмених складало 73,9%, нижчу освіту мали 25,4%, середню – 0,6%, вищу – 0,02% [13, 53-56].

Таким чином, можна говорити про доволі високі показники рівня освіти серед парафіян римо-католицьких громад Південної України. В цілому подібний ступінь освіченості віруючих був характерним для суспільства того часу.

Дослідження соціального складу католицьких громад вимагає з'ясування соціального портрету керівників та членів правління римо-католицьких громад, на долю яких випали численні необґрунтовані звинувачення в соціальній ворожості до існуючого суспільного ладу.

Основним джерелом вивчення соціального портрету керівників римо-католицьких громад виступають анкети, реєстраційні картки та списки керівного складу південноукраїнських католицьких громад.

Керівниками католицьких громад на Півдні України були особи виключно чоловічої статі, переважно віком від 45 до 65 років. Разом з тим, зауважимо, що до складу членів правлінь громад могли належати і жінки.

За соціальною належністю керівний склад громад включав представників різних верств населення: селян, робітників, торговців, службовців, кустарів тощо. Майновий статок голів парафій був також різним, але в переважній більшості це були середняки та бідняки.

Розглянемо соціальний склад керівників римо-католицьких парафій Півдня України на прикладі правління католицьких громад Запорізької округи.

Так протягом 20-х рр. головою правління римо-католицької парафії м. Запоріжжя був литовець за національністю Якшта Станіслав Йосипович, 1868 року народження. За соціальним статусом він був робітником (працював офіціантом, а згодом – сторожем в Запорізькому комунальному готелі), за майновою належністю – середняк, мав у власності будинок. Освіта у С.Й. Якшти була нижча. Членом громади він значився з 1900 р.

В першій половині 20-х рр. посаду секретаря правління Запорізької громади займав поляк Венедикт Юрійович Ілішко, 1878 року народження. До громади він належав з 1914 р. Освіта у В.Ю. Ілішка була нижчою. За соціальним статусом робітник (працював слюсарем в галузі водного транспорту). Згідно анкетних даних В. Ілішко не мав нерухомого майна та належав до прошарку «звільнених від податку».

Одним із впливовіших членів римо-католицької громади м. Запоріжжя був німець Іван Петрович Майн, 1863 року народження, який в 20-ті рр. займав посади секретаря та скарбника громади. Членом громади він значився з 1918 р. За соціальним статусом І. Майн належав до селян-середняків. До революції 1917 р. він був землевласником, на 1925 р. – власник будинку. Освіту І. Майн мав нижчу (закінчив народну школу).

Серед очільників правління громади за соціальною належністю окрім робітників та селян були службовці (Г.Г. Келер), торговці (С.І. Татосов), міщани (М.Л. Квятковський) та інші.

За національним складом правління Запорізької католицької громади в різний час було представлено німцями, поляками, литовцями, латишами, вірменами.

Зауважимо, що в другій половині 20-х рр. соціальний статус більшості очільників католицької громади м. Запоріжжя зміниться – вони належатимуть до соціальної групи «безробітних».

Георгсбурзьку римо-католицьку громаду Жеребецького району Запорізької округи в середині 20-х рр. очолювали найбільш впливові члени парафії, селяни-середняки за соціальним походженням німці Іван Йосипович Гельмель (1878 року народження) – голова правління громади, Антон Францович Фіттерер (1877 року народження) – заступник голови парафії та водночас її скарбник, Антон Пилипович Ангальт (1877 року народження) – секретар ради громади.

Всі члени правління парафії мали початкову освіту та були вихідцями з сімей колоністів-землеробів. У складі громади вони перебували з 1883 р.

Керівники правління римо-католицьких громад обиралися в ході голосування на загальних зборах всіх членів парафії.

За виконання своїх парафіяльних обов'язків члени правління не отримували матеріального заохочення. Джерелом існування керівників громад була лише їх власна праця поза межами громади, будь-то обробка землі, праця на виробництві, в торгівлі тощо. Тим самим, можемо стверджувати, що керівний склад католицьких громад був представлений різними верствами суспільства того часу, переважно середняками та бідняками за майновою належністю. Теза

радянської влади про засилля «експлуататорів» серед очільників католицьких громадах в ході дослідження не знайшла жодного підтвердження.

Отже, Римо-католицька церква на Півдні України в 20-30-х рр. ХХ ст. являла собою релігійну організацію, яка за своїм соціальним складом відповідала структурі тогочасного суспільства та була подібною до інших християнських церков досліджуваного періоду в регіоні.

Головною соціальною силою Католицької церкви в південноукраїнському регіоні було трудове селянство. Разом з тим чималу кількість її парафіян складали робітники, службовці, торговці, кустарі та інші соціальні групи населення.

За майновим станом переважна більшість віруючих РКЦ належали до середняків та бідняків. Відсоток заможного населення серед парафіян католицьких громад був незначним.

Строкатість соціальної бази Римо-католицької церкви говорить про підтримку католицького віровчення й релігійної практики з боку найширших верств населення Південної України та відкидає твердження про соціальну спорідненість цієї церкви із заможними, буржуазними прошарками тогочасного суспільства.

Джерела та література:

1. Державний архів Запорізької області (далі ДАЗО). – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 2.
2. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 3.
3. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 98.
4. ДАЗО. – Ф. 3756. – Оп. 1. – Спр. 6.
5. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 118. – Оп. 1. – Спр. 229.
6. Державний архів Херсонської області. – Ф. 445. – Оп. 1. – Спр. 153.
7. Дзвонковский Р. Римско-католическая Церковь в СССР. 1917-1939. Исторический очерк / Р. Дзвонковский. – Люблин, 1997. – С. 69.
8. Лиценбергер О. А. Римско-католическая церковь в России: история и правовое положение / Ольга Андреевна Лиценбергер. – Саратов: Поволжская Академия гос-нной службы, 2001. – 384 с.
9. Рубльова Н.С. Ліквідація в Україні Римо-католицької церкви (кінець 1917-1937 рр.) / Наталія Степанівна Рубльова // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2000. – №2/4 (13/15). – С. 311-330.
10. Рубльова Н. С. Невідома ділянка антирелігійного фронту: Боротьба владних структур УСРР проти Римсько-католицької церкви, 1920-ті роки / Наталія Степанівна Рубльова // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – №1/2. – С. 228-243.
11. Стронський Г. Римо-католицький костюль в Україні у 20-30-ті роки ХХ ст. / Г. Стронський // Вісник ТДТУ. – 1996. – №1. – С. 77-86.
12. Центральний державний архів вищих органів державної влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 1046.
13. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 199.
14. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 399.
15. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 404.
16. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 1064.
17. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 1648.

Валентина Ганзуленко (*Запоріжжя, Україна*). **Соціальний склад громад римо-католицької церкви на Півдні України в 20-30-х рр. ХХ ст.**

У статті автором проаналізовано склад громад Римо-католицької церкви на Півдні України в 20-30-х рр. ХХ ст. З'ясовано соціальну належність, майновий стан, віковий склад громад, співвідношення віруючих чоловічої та жіночої статі, освітній рівень парафіян.

Ключові слова: Римо-католицька церква, Південь України, релігійна громада.

Валентина Ганзуленко (*Запорожье, Украина*). **Социальный состав общин Римско-католической церкви на Юге Украины в 20-30-х гг. XX в.**

В статье автором проанализирован социальный состав общин Римско-католической церкви на Юге Украины в 20-30-х гг. XX в. Определены социальная принадлежность, имущественное положение, возрастной, гендерный состав общин, образовательный уровень верующих.

Ключевые слова: Римско-католическая церковь, Юг Украины, религиозная община.

Valentina Ganzulenko (*Zaporozhia, Ukraine*). **Social structure of communities of the Rimsko-katolicheskoy church in the South Ukraine in 20s-30s of the XX century.**

In the article the author analyzed the social structure of communities of Roman-Catholic Church in the South Ukraine in 20s-30s of the XX century. Social membership, property status, age structure of communities is placed, correlation of males and females among the believers is determined and their educational level is examined.

Keywords: Roman-Catholic Church, the South of Ukraine, religious community.